
ГАЛЛА А.О.,
викладач,
Чорноморський державний
університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв

ДЕМАРКАЦІЯ ТЕРМІНУ «СТИЛІ НАВЧАННЯ» В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню терміну «стиль навчання» та розкриттю його функціонального значення в сучасній педагогіці. Виявлено основні методологічні та дидактичні ознаки когнітивного стилю та стилів навчання. Розкриваються основні способи визначення особливостей стилю навчання.

Ключові слова: стиль навчання, когнітивний стиль, когнітивність, кінестети, аудіали, візуали.

Статья посвящена теоретическому обоснованию стиля обучения и раскрытию его функционального значения в современной педагогике. Выявлены основные методологические и дидактические особенности когнитивного стиля. Раскрываются основные способы определения особенностей стиля обучения.

Ключеві слова: стиль обучения, когнитивный стиль, когнитивность, кинестеты, аудиалы, визуалы.

The article is devoted to the theoretical ground of learning style and uncovering of its functional importance in modern pedagogics. The basic methodological and didactics features of cognitive style are revealed. To understand cognitive style, a definition of cognition must first be understood. Cognition is a collection of mental processes that includes awareness, perception and reasoning. Cognitive styles are the area of pedagogics research, getting more and more importance, due to advancement of learning technologies that assure individualized learning according to students' individual cognitive styles. The research focuses on the analysis of the basic methods of determination of learning style peculiarities.

Key words: learning style, cognitive style, cognition, kinesthetic learners, auditory learners, visual learners.

Одне з найважливіших завдань навчання полягає в тому, щоб допомогти людині знайти стиль діяльності, що відповідає її індивідуальним особливостям.

В історії психології першою спробою аналізу особливостей будови і функціонування індивідуального розуму є стильовий підхід. Кожній особистості притаманний власний вияв розумової діяльності. Однак, психічні механізми індивідуальної своєрідності складу розуму ще не достатньо досліджені, тому актуалізована проблематика когнітивних стилів – її історія, ідеологія, феноменологія, характер еволюції основних теоретичних уявлень та індивідуальне сприйняття – має вагоме значення не лише для сучасної психології, але й педагогіки. В цьому контексті, стиль діяльності є інтегративним проявом процесуальних особливостей динамічної функціональної структури особистості, мотивів діяльності, звичних форм спілкування та керівництва [7].

Основні характеристики рівнів індивідуальності особистості проявляються у способі взаємодії зі світом. На позначення цього способу в диференціальній психології використовують поняття «стиль». Поширеною є думка, згідно з якою стиль – це і є індивідуальність, особистість, при цьому вітчизняні дослідники наголошують на домінуючій ролі особистісного чинника в процесі формування стилю і його структури [4].

М. Холодна зазначає, що в психологічному контексті дослідження стилю в ХХ ст., проводилися у трьох напрямках, використовуючи різні вихідні системи координат: особистісні диспозиції (А. Адлер, Г. Олпорт, Дж. Ройс, А. Повел); характеристики когнітивних процесів (Р. Гарднер, Г. Віткін, Ч. Нозал); параметри поведінки (А. Томас, С. Чес, Р. Лазарус, С. Фолкман) і діяльності (В. Мерлін, Є. Климов) [18].

У 30-40 роки ХХ ст. поняття «стиль» стали активно вживати у психології особистості як метафорично-описо-

вий конструкт, що пояснює інтегральні характеристики своєрідності життєдіяльності людини, як термін з арсеналу проєктивних психодіагностичних засобів.

Г. Роршах і Р. Вартегг уважали, що певні формальні характеристики незалежно від їх походження повинні виявлятися у найрізноманітніших діях суб'єкта [4]. На позначення цих проявів використовували термін «індивідуальний стиль», «когнітивний стиль» або «стиль навчання». У вітчизняних та зарубіжних дослідженнях ці терміни використовуються як синоніми.

У дослідженні психолога О. Напрасної «Індивідуально-психологічні особливості когнітивно-стильових характеристик навчальної діяльності студентів» виявлено зв'язок між когнітивним стилем й успішністю навчання студентів. Авторка визначає когнітивний стиль як взаємодію пізнавальної (когнітивної) та особистісної складових. При цьому, зазначена взаємодія впливає на прийняття рішень та розв'язання особистістю ситуації невідзначеності, та формує індивідуально стійкі способи пізнання та діяльності [12]. О. Напрасна також зауважує, що різні автори не розмежовують поняття «когнітивний стиль», та «стиль навчання». Саме визначення місця когнітивного стилю в системі інших стильових характеристик пізнавальної діяльності людини суттєво поглиблює знання про організацію пізнавальної діяльності особистості.

На діяльність людини впливає не один параметр когнітивного стилю, а певний комплекс, який утворює типові форми когнітивного реагування, визначаючи пізнавальну діяльність особистості, зокрема, навчальну діяльність студентів.

Когнітивний стиль також розглядається, як індивідуально стійкі способи пізнання та діяльності, наскрізну характеристику, яка пронизує всі рівні структури особистості та включає в себе взаємодію пізнавальної та особистісної складових. Відповідними дослі-

дженнями встановлено, що позитивно впливають на успішність студентів такі особливості їхнього когнітивного стилю, як: поленезалежність, гнучкість, домінування вербального способу переробки інформації [12]. Внутрішніми детермінантами ефективності навчання студентів є здатність розділяти інформацію незалежно від первинної здатності взаємозв'язку її елементів, можливість вільно використовувати різні прийоми її перероблення і оцінювання, здатність здійснювати предметно-логічний, смисловий контроль [16].

Стиль як науково-педагогічний феномен, що поєднує в собі діяльнісні та особистісні аспекти, вивчався в роботах К. Абульханової-Славської, В. Азарова, В. Белоуса, А. Брушлинського, Є. Ільїна, Є. Клімова, Ю. Кулюткіна, В. Мерліна, Г. Сухобської, В. Толочека, Л. Ясюкової та інших науковців.

Є. Клімовим та В. Белоусом визначено, що незважаючи на різницю індивідуально-типологічних особливостей, можна досягти однакового рівня продуктивності професійної діяльності за рахунок формування індивідуального стилю цієї діяльності [7].

У термінологічному словнику: глосарію з курсу «Основи педагогічної творчості й майстерності» В. Сидоренко, стиль визначається як відносно стійка сукупність характерних і повторюваних рис людини, які виявляються в її мисленні, поведінці, спілкуванні. Стиль виробляється в ході теоретичного та практичного освоєння людьми навколишньої дійсності і передбачає, з одного боку, гнучке пристосування до неї, а з іншого – її революційну змін [14].

С. Гончаренко в українському педагогічному словнику подає визначення стилю як стійкої сукупності характерних і повторюваних рис особистості, які виявляються в її мисленні, поведінці, спілкуванні. Стиль виробляється в ході теоретичного та практичного освоєння людьми навколишньої дійсності і передбачає, з одного боку,

гнучке пристосування до неї, а з іншого – її революційну зміну. У стилі відбивається потенції, схильності, здібності, характерні риси, звички особистості. Розрізняють стилі мислення та стилі поведінки окремого індивіда (індивідуальний стиль) [3].

У енциклопедичному словнику «стиль» визначається як: 1) індивідуальний спосіб поведінки, тобто характеристика процесу діяльності; 2) сукупність відмінних рис творчості певного автора, характеристика продукта діяльності [5].

На думку М. Холодної, стиль – це наявність унікальності, шарма, який характеризує власника стилю як людину із високим рівнем душевної організації. Знайти свій стиль та вміти його підтримувати – це свідчить про талант та особистісну мужність індивідуальності [18].

Ж. Бюффон, у відомій промові, присвяченій вступу у Французьку академію наголосив: «Багатство знань, глибина спостережень, новизна відкриття не можуть бути надійною гарантією безсмертя... Це поза людиною, стиль же – це сама людина. Тому стиль неможна відняти, перейняти, підміняти» [11].

Зарубіжні вчені (Р. Гарднер, Л. Лоренц, Г. Віткін) вважають найзагальнішими ознаками індивідуального стилю діяльності такі: стійка система прийомів і способів діяльності; зумовленість цієї системи певними особистими якостями; функціонування системи як засобу ефективного пристосування до об'єктивних вимог [20]. Зарубіжні дослідники індивідуальний стиль діяльності трактують, як систему ознак діяльності конкретної людини, зумовлених особливостями її особистості, властивостями нервової системи та темпераменту [19].

Досліджуючи термін «когнітивний стиль», слід наголосити на понятті «когнітивність». *Когнітивність* (лат. *cognitio*, «пізнання, вивчення, усвідомлення») – термін, який у психологічних науках позначає здібність

до розумового сприйняття і переробки зовнішньої інформації. Когнітивна психологія використовує це поняття по відношенню до психічних механізмів обробки інформації на різних рівнях пізнавального відображення (як перетворюється інформація в умовах її сприйняття, як організується збереження інформації у довготривалій семантичній пам'яті, як будуються продуктивні висновки) [5].

У вітчизняних дослідженнях Є. Клімова та В. Мерліна під індивідуальним стилем розуміється система індивідуально-своєрідних прийомів і способів рішення завдань, обумовлених комплексом природних особливостей студента [6].

У 80-х роках ХХ ст. Р. Шнек увів поняття «стиль навчання». Стиль навчання – це схильність частини студентів до сприйняття специфічної стратегії навчання до конкретних завдань навчання. Стиль навчання залежить від індивідуальності студентів, яка у свою чергу, спричиняє диференціацію способів поведінки їхньої навчальної діяльності на заняттях з іноземної мови та в самостійній роботі студента [7]. Стилі навчання студентів були проаналізовані як вітчизняними так і зарубіжними вченими, А. Венден, Дж. Рубін, С. Ніколаєвою та іншими.

Дж. Рубін зауважує, що набір навчальних стилів залежить від низки факторів, таких як вік, індивідуальні способи сприйняття та обробки інформації, стадії вивчення навчального матеріалу, типи завдань, культурні відмінності, традиції навчання, які можуть мати вплив на розуміння студентами процедури вивчення матеріалу і того, які прийоми оволодіння мовним матеріалом є ефективними та які вправи для його засвоєння є корисними [21].

Велика кількість психолого-педагогічних досліджень також присвячена індивідуальним стилям навчання. Значним внеском вважається розкриття цього терміну у працях зарубіжних дослідників: Д. Колб (теорія пізнаваль-

ного циклу), Г. Гарднер («theory of multiple intelligence», «теорія множинного інтелекту») [19].

Термін «когнітивний стиль» з'явився в американській психології у 50-60-ті роки ХХ ст. у межах досліджень, зосереджених на індивідуальних відмінностях у сприйнятті, аналізі, категоризації і відтворенні інформації. Стильовий підхід сформувався як своєрідна альтернатива тестологічному підходу. Дослідники стверджували, що когнітивні стилі - це формально-динамічні характеристики інтелектуальної діяльності, не пов'язані зі змістовими (результативними) аспектами роботи інтелекту [8].

Основними теоретичними джерелами стильового підходу є гештальт-психологічна традиція (теорія психологічної диференціації Г. Віткіна), психоаналітична традиція (теорія когнітивних контролів Дж. Клейна, Р. Гарднера, Ф. Хольцмана, Х. Шлезінгера та ін.), дослідження індивідуальних стратегій категоризації (теорія когнітивного темпу Дж. Кагана), когнітивні теорії особистості (теорія індивідуальних понятійних систем О. Харві, Д. Ханта, Х. Шродера, а також теорія персональних конструктів Дж. Келлі) [17].

У межах стильового підходу співвідношення стильових і продуктивних характеристик інтелектуальної діяльності досліджував Г. Віткін. Він зіставив стиль і здібність, зазначивши наступні висновки:

1) стиль - це інструментальна (процесуально-динамічна) характеристика інтелектуальної діяльності; здібність розглядають у зв'язку з рівнем виконання, тобто результативністю інтелектуальної діяльності;

2) стиль - біполярний вимір, який описують на основі медіанного критерію; здібність - уніполярний;

3) до стильових феноменів не застосовують оцінних суджень; здібності мають ціннісний контекст;

4) стиль - стійка характеристика особистості; здібність - змінна у часі;

5) стиль виявляється генералізовано в різних психічних сферах; здібність - специфічна стосовно певної діяльності [21].

Стильові характеристики вивчали на методологічній основі когнітивного (Дж. Брунер, Г. Віткін, Дж. Клейн, Ч. Нозал) і персоністичного (А. Адлер, Дж. Ройс) підходів. У російській та українській психології стиль розглядають у контексті дослідження індивідуально-типологічних відмінностей і теорії діяльності (В. Мерлін, Є. Климов, І. Льїн). На методологічній основі когнітивного підходу було сформульовано визначення когнітивного стилю [1].

Індивідуальний когнітивний стиль - властиві людині індивідуально-своєрідні способи оброблення інформації про своє оточення [10].

Ідею про існування стійких відмінностей у способах сприйняття і мислення сформулював у 1951 році Дж. Клейн, а термін «когнітивний стиль» запропонував Р. Гарднер. Психолог Принстонського університету (США) Г. Віткін збагатив уявлення гештальтпсихології про поле і польову поведінку ідеєю індивідуальних відмінностей [20]. Дослідники приділяли увагу таким поведінковим параметрам, як залежність - незалежність від поля, імпульсивність - рефлексивність, аналітичність - синтетичність, або концептуальна диференційованість, вузькість - широта категоризації, когнітивна складність - простота. Перші результати довели, що йдеться про психологічну реальність, вивчення природи якої не можна обмежити розумінням стилю тільки як когнітивної змінної [21].

У радянській диференціальній психофізіології було розроблено концепцію індивідуального стилю діяльності (ІСД) - зумовлену типологічними особливостями нервової системи стійку систему способів оптимального здійснення діяльності [2]. Особливістю цієї концепції є зосередження на адаптивній функції стилю, у структурі якого виокремлюють два компоненти:

психофізіологічний і психологічний.

Індивідуальний стиль діяльності (ІСД) - властива Індивіду система навичок, методів, прийомів, способів розв'язання завдань певної діяльності, що забезпечує більш-менш успішне її виконання [9].

Історії психології відомо чотири напрямки вивчення стильових феноменів: «когнітивні стилі, стилі лідерства та керівництва, індивідуальні стилі діяльності, стилі життя». Передумовами вивчення стильових феноменів стали уявлення А. Адлера, засновника індивідуальної психології [4]. Поняття «стиль» було використане А. Адлером для пояснення індивідуальної своєрідності життєвого шляху особистості. Вчений звертався до поняття стиль як до «характеристики системи цілей, які ставить перед собою людина, захищаючи свою соціальну повноцінність». Під стилем розуміють характеристику особистості «інструментального порядку» [1].

У психологічній літературі індивідуальний стиль діяльності визначається як стійке поєднання особливостей виконання різних видів діяльності однією і тією ж людиною [11].

Когнітивний стиль, англ. *Cognitive style* (від лат. *cognitio* - знання і грец. *Stylos* - букв. стрижень для письма) - термін, що використовується в когнітивній психології для позначення стійких характеристик того, як різні люди думають, сприймають і запам'ятовують інформацію, або найкращого для них способу вирішення проблем. Когнітивний стиль зазвичай відрізняють від когнітивної здатності або рівня - останній вимірюється так званими тестами інтелекту (*intelligence tests*) [16]. До цих пір існують розбіжності з приводу значення терміна «когнітивний стиль». Тим не менш, термін «когнітивний стиль» широко використовується, особливо в прикладній психології (також педагогічна психологія, де у терміна когнітивний стиль є синонімом - «стиль навчання») [15].

М. Вікат і В. Колга розглядають когнітивні стилі через відображення просторово-тимчасових характеристик середовища і припускають, що вони містять як «свідомі, так і несвідомі напашаровування». Учені підкреслюють ряд розходжень між розумінням когнітивного стилю представниками гештальт-психологічного напрямку і когнітивних контролів, досліджуваних в рамках Меннінгерівської школи. На думку вченого, «у когнітивних стилях представлена більшою мірою когнітивна функція психічного (відбивати постійне у світі, що змінюється); у когнітивному контролі - регулятивна функція (бути у відповідності зі світом, що змінюється)» [8].

Також вивчення проблеми когнітивних стилів представлені у вітчизняній психологічній науці.

А. Асмолов представляє когнітивні стилі в контексті розробленого ним системно-діяльнісного підходу до дослідження особистості. Відповідно до цього погляду, когнітивні стилі відносяться до біологічних властивостей індивіда, є «безособовими» передумовами розвитку особистості [16].

В. Аллахвердов, спираючись на поняття когнітивної психології, визначає когнітивний стиль як «сукупність критеріїв переваг» особистості в побудові свого образу світу [13].

З позицій диференціальної психо-

логії, В. Смирнов вважає, що когнітивний стиль - це «зафіксований на деякому типі когнітивних задач відносно стійкий, вироблений індивідом спосіб організації уваги, не жорстко обумовлений темпераментом» [8].

Існує велика кількість психодіагностичних методик, які дозволяють оцінити швидкість та якість сприйняття інформації та мислення, уважність, пам'ять, а також характеристики особистості, що визначають загальний рівень когнітивних здатностей індивіда. Крім того існують інструменти та методики комплексної оцінки когнітивних характеристик індивідуумів, які дозволяють визначити його когнітивний стиль або стиль пізнання. До таких методик належать методика визначення стилю пізнання за Д. Колбом (Kolb's Learning Style Inventory) та методика визначення типу особистості на основі типології Юнга-Майерс-Бріггс (MBTI® types of personality).

Когнітивні стилі навчання тісно пов'язані з психологією особистості, вони є істотним об'єктом продуктивного дослідження в сучасній методичі навчання іноземних мов та педагогіці в цілому. Тому подальших розвідок потребують не лише когнітивні стилі навчання, але й їхнє методичне забезпечення та організаційно-педагогічні умови впровадження зазначених стилів у навчальний процес ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адлер А. *Практика и теория индивидуальной психологии*: Пер. с нем. Вступ. ст. А.М. Боковой. - М.: Фонд <За экономическую грамотность>, 1995 - 96 с.
2. Андреева Г.М. *Социальная психология*. М., 1980. - С. 282
3. Гончаренко С.У. *Український педагогічний словник*. - К.: Либідь, 1997. - 375с.
4. Злобина Е. Г. *Понятие «стиль» в науке / Е. Г. Злобина // Стиль жизни личности: теоретические и методологические проблемы*. - К.: Наукова думка, 1982. - С.16-43.
5. Касавин И.Т. *Энциклопедия эпистемологии и философии науки*. М.: «Канон+», РООИ «Реабилитация». 2009. - 156с.

6. Климов Е.А. (соавтор – Мерлин В.С.) *Формирование индивидуального стиля в процессе обучения* // Советская педагогика, 1967. № 4. (1 п.л.).
7. Климов Е.А. *Индивидуальный стиль деятельности* / Е.А. Климов. - М.: Изд-во МГУ, 1982. - С.74-77.
8. Колга В. А. *Дифференциально-психологическое исследование когнитивного стиля и обучаемости*: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / В. А. Колга. - Л., 1976. - 180с.
9. Коротаев А. А., Тамбовцева Т. О. *Исследование индивидуального стиля педагогического общения* / А. А. Коротаев, Т. С. Тамбовцева // Вопросы психологии. - 1990 . - №2. - с. 62-70с
10. Костюк Г.С. *Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості* / Заг. Ред.. Л.М. Проколієнко. - К.: Рад. школа, 1989. - 608с.
11. Лосев А.Ф. *Понимание стиля от Бюффона до Шлегеля* // Литературная учёба. - № 1. - С. 153-167.
12. Напрасна О. Б. *Індивідуально-психологічні особливості когнітивно-стильових характеристик навчальної діяльності студентів : автореф. дис.. ... д-ра психол. наук: 19.00.01 / Ін-т психології ім. Г. С.Костюка АПН України. - К., 2005. - 37 с.*
13. Парилис С.Э. *Когнитивный стиль и «простота и сложность» как характеристика индивидуальности. Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / МТУ. - М., 1988. - 19 с.*
14. Сидоренко В.Х. *Термінологічний словник : глосарій з курсу “Основи педагогічної творчості й майстерності” / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова ; укл. В. Х. Сидоренко. - К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. - 39 с.*
15. Скориніна О.В. *Когнітивний стиль та пізнавальні процеси* // Вісник Харківського державного педагогічного університету ім.Г.С.Сковороди. - Вип.4. - Серія «Психологія». - №13. - Харків, 2000.- С.119-123.
16. Скориніна О.В. *Різновиди когнітивних стилів та особливості побудови оптимальної педагогічної тактики* // Вісник Харківського державного педагогічного університету ім.Г.С.Сковороди. - Вип.2. - Серія «Психологія». - №6. - Харків, 1999.- С.54-58.
17. Холодная М.А. *Когнитивные стили. О природе индивидуального ума* / М.А. Холодная. 2-е изд. - СПб.: Питер, 2009. - 384с.
18. Холодная М.А. *О соотношении стилевых и продуктивных аспектов интеллектуальной деятельности* // Когнитивные стили. - Таллинн: ЭИНЛ, 1986. - 59с.
19. Gardner R.W., Lorenz L.J., Shoen R.A. *Cognitive control of differentiation in perception persons and objects* // Perceptual and Motor Skills. - 1968. - V.26. - P.311-330.
20. Witkin H. A. *Psychological Differenciation Studies of Development*. - N.Y., 1967. - 418 p.
21. Witkin H.A. *Perception of body position and position of the visual field* // Psychological Monographs. - 1949. - V.63 - No 7 - P. 1-46.